

Mustafa Memić, MUSLIMANI IZ CRNE GORE U ALBANIJI

Mustafa Memić

MUSLIMANI IZ CRNE GORE U ALBANIJI

Za stanovništvo od Prokletija prema Skadarskom jezeru, koje je većim dijelom predmet ovog posmatranja, poznato je da se razvijalo kao brdsko i u uslovima plemenske organizacije, u kojima je stočarska proizvodnja bila primarna, te da je ono, kao takvo, bilo veoma pokretljivo.

Za ove krajeve je karakteristično da su pokreti stanovništva dugo vremena bili pretežno jednosmerni: iz pravca crnogorskih brda i skadarske malesije prema plavsko-gusinjskoj oblasti, Limskoj dolini i Rožaju i iz pravca Skadra i njegove okoline prema Podgorici, Zetskoj ravnici i Nikšiću, a takođe i prema Baru. Kretanja u suprotnom smjeru - prema Skadru, najprije su zapažena krajem XVII vijeka iz Boke Kotorske, prvenstveno iz Herceg Novog i Risna i krajem XIX vijeka iz Nikšića, Spuža, Žabljaka, Zete i Podgorice, a tokom druge decenije XIX vijeka iz plavsko-gusinjske oblasti, takođe prema Skadru.

Pokret muslimanskog stanovništva, slovenskog entiteta iz Herceg-Novog, javio se 1687. godine, nakon zauzimanja Herceg-Novog od strane Mlečana. Tada je u Novom bilo oko 3200 muslimanskog stanovništva, od kojih su 700 spadali u kategoriju sposobnih za borbu, dok su 2500 činili žene, djeca i starci.[1] U Novom, Risnu, Bijeloj, Baošićima, Đenovićima, Sutorini i u 13 drugih naselja bilo je 229 muslimanskih bratstava i porodica.[2] Od njih su 20 bratstava i porodica naselili se u tada novoizgrađeni Nikšić, jedan broj u Klobuk i druga susjedna hercegovačka mjesta, dok ih je većina iskoristila ratni sporazum sa Mlečanima o "časnoj predaji" i specijalnim brodom pošla prema Baru i Ulcinju, a odatle za Skadar.[3] Ne raspolažemo istorijskim izvorom koliko ih je stvarno otputovalo brodom, ali se ističe da ih je većina pošla ovim pravcem. Prema tome tada je za Skadar pošlo više od 110 muslimanskih bratstava i porodica, odnosno više od 1600 stanovnika. Pošto su poimenično poznata sva muslimanska bratstva i porodice koji su onda živjeli u Novom Risnu i drugim mjestima Boke, to nije teško utvrditi da su to velikom većinom bili Srbi koji su primili islam.[4] Pripadnici albanske narodnosti bili su pretežno u vojnim jedinicama, kao plaćena osmanska vojska. Ističe se da su pustili Mlečane na položajima koje su držali jep za nekoliko mjeseci nisu bili dobili plate, a Mlečani su im obećali i dali određena novčana sredstva.[5] Nema sumnje da je muslimansko stanovništvo koje se preselilo u Skadar iz Novog bilo srpskog porijekla. Od bratstava koja su onda živjela od Herceg-Novog do Skadra i njegovoj okolini i danas se nalaze: Begovići, Hadžagići, Hadžialijagići, Muminovići, Alijagići, Bašići, Baše, Kapidžići i drugi. Preko Skadra u Rožaj su stigle porodice Čatović i Hadžialijagić.[6] U Gusinje su preko Skadra tada stigle hercegnovske porodice: Bašići, Balići i Ibrahimagići.[7] Bašići i Baše nalazi se u Fijeru i Tirani.[8]

Druga grupacija muslimana iz Crne Gore koja se krajem osme decenije XIX vijeka naselila pretežno u Skadar i njegovu okolinu bila je iz Nikšića, Spuža, Žabljaka, Zete i Podgorice. Ovo je naseljavanje uslijedilo nakon oslobođenja ovih krajeva ispod turske vlasti i njihovog ulaska u sastav Knjaževine Crne Gore. Muslimansko stanovništvo Nikšića brojilo je oko 4000 stanovnika.[9] Zna se da ih je većina, napuštajući Nikšić, pošla preko Duge prema Mostaru. Međutim, jedna grupacija, za koju se kaže da je bila manja od one prema Mostaru, pošla je preko Spuža i Podgorice prema Skadru i tamo se, kako ističe Šobajić, naselila u selo Šijan kod Drača.[10] Među njima su bili Mušovići, Ljuce, a jedni su se prozvali Nikšići, prema mjestu odakle su se naselili.

Muslimani Spuža, Žabljaka i Zete i dijelom Podgorice iseljavali su se u najvećem broju tokom

1880. godine. Jedan broj porodica iz Spuža i Žabljaka samo su promijenili mjesto svog stalnog boravka i zadržale se u Podgorici. Iako ne raspolažemo cjelovitim podacima o ukupnom broju tadašnjih podgoričkih, zetskih, spuških i žabljačkih muhadžira, nesporno je da je tada došlo do "masovne emigracije muslimanskih porodica", i da je ona bila znatno veća u selima nego u samoj Podgorici.[11] Seosko muslimansko stanovništvo tada se zadržalo samo u Vranju, Vladnjima i Matagužima. U ovim selima su 1893. godine popisane 133 muslimanske porodice.[12] Smatra se da je onda "emigriralo mnogo više muslimanskih porodica nego što ih je ostalo u Crnoj Gori".[13] To saznanje i podatak kojim raspolažemo da je početkom januara 1911. godine u Podgorici u podgoričkoj, zetskoj, donjokučkoj, spuškoj, lješkopoljskoj i donjoceklinskoj kapetaniji bilo ukupno 1974 stanovnika, daje nam za pravo da tvrdimo da je broj muslimanskog stanovništva koji je onda iz ovih krajeva odselio u Skadar u svakom slučaju prelazio brojku od 2000 stanovnika, jep, kako se ističe, broj onih koji su iselili bio je veći od broja onih koji su ostali. Neki uporedni službeni podaci ondašnje Knjaževine Crne Gore to takođe potvrđuju, kao:

-da se samo do decembra 1880. godine iz Podgorice za iseljavanje prijavilo 260 porodica, da je ono u početku bilo slabijeg intenziteta, jep ce prije toga iselilo samo 40 porodica, ali da je iseljavanje značajno povećano po dolasku Derviš-paše u Tuzi, koji je propagirao i podsticao ovo iseljavanje i

- da su državni finansijski organi Knjaževine u svojim službenim evidencijama zabilježili 233 muslimanska domaćinstva u vremenu od 1884-1893. godine koji nisu izvršili svoje obaveze prema državnoj blagajni.[14]

Muslimanske porodice koje su emigrirale u Skadar iz Podgorice, Žabljaka i Spuža bile su pretežno iz trgovačko-zanatlijskog staleža i taj su posao najčešće nastavili i u novoj sredini. Za skoro sve njih karakteristično je da su veoma brižno čuvali i njegovali svoj jezik, koji su nazivali "naški", a taj termin za njihov srpski jezik prihvatili su i Skadrani, pa su i oni, u svom - albanskom jeziku za srpski govorili "naški". Taj "naški" jezik bio je toliko prisutan u Skadru da su se sa njime sporazumijevali veliki broj građana Skadra. On je naročito bio prihvaćen od trgovačkog i zanatlijskog staleža. Sve muslimanske porodice koje su se iz Podgorice i njene okoline iselile u Skadar u svojim kućama upotrebljavale su taj svoj "naški" jezik, sačuvali su svoje običaje i način ponašanja, i neizmjernu ljubav prema svom zavičaju. Čežnja za njim i za brojnom rodbinom koja je ostala u Podgorici bila je tim veća što su ih razni administrativni propisi i državna granica razdvajali, što je uočljivo i u sadašnjim uslovima. Pri tome su maksimalno težili da i svoje međusobne bračne veze sačuvaju unutar svog kraja.

Prisustvo podgoričkih muslimana u Skadru i njihov uticaj na skadarsku sredinu značajno je povećano tokom drugog svjetskog rata, naročito od 1942. godine kada je u Crnoj Gori uspostavljena četnička vlast. Tada su svi podgorički muslimani, oslanjajući se na svoju rodbinu tamo, prešli da žive u Skadar. Stvorili su čak i svoju političku organizaciju Odbor narodnooslobodilačkog fronta Jugoslovena, na čijem čelu su bili: Osman Bulić, jedan od istaknutijih komunista Podgorice krajem tridesetih godina između dva rata,[15] te Hasanagić iz Ulcinja i Rifat Mandić, iz Podgorice. Značajnu ulogu odigrali su u organizovanom snabdijevanju namirnicama i drugim potrebama narodno-oslobodilačkog pokreta u Kučima. Grupa aktivista iz Podgorice i njegove okoline zapažena je u ilegalnom pokretu Skadra, naročito kao atentatori na špijune i druge pripadnike kvislinške organizacije u Skadru. Aprila 1944. godine formirana je posebna partizanska četa od pripadnika muslimanske i albanske narodnosti iz Podgorice i njegove okoline i ona je ušla u sastav Skadarskog partizanskog bataljona "Prljat Redžepi", a oktobra 1944. godine priključili se Zetskom partizanskom odred.[16] Valja podsjetiti da su trojica revolucionara, zavičajno iz Crne Gore, pripadali skadarskoj komunističkoj grupi prije rata, da su bili jedni od organizatora narodno-oslobodilačke borbe u Skadru i da su proglašeni narodnim herojima Albanije. Vaso i Branko Kadić, tamo poznati kao Kadije, potomci su porodice Kadić koja se u Skadar naselila poslije ubistva knjaza Danila. Vaso je bio organizator demonstracija februara 1942. godine. Tada je i

poginuo. Branko je herojski vodio borbu iz opkoljene kuće sa još dva druga i opjevan kao herojska ličnost. Vojin Kušević, tamo poznat kao Bojo Kuši, studirao je na Beogradskom univerzitetu, učestvovao u julskom ustanku 1941. godine u srezu andrijevičkom, bio je jedan od pratioca Dušana Mugoše aprila 1942. godine na njegovom putu iz Albanije za Vrhovni štab NOV i POJ. Vojin Dragović-Dragova bio je krajem 1941. i početkom 1942. godine sekretar partijske ćelije na Parucu, Marija Kuli je ranjena na demonstracijama februara 1942, a Čazo Kapisazović-Kapisuzi je takođe bio jedan od rukovodioca ilegalnog narodno-oslobodilačkog pokreta u Skadru.[17]

Od muslimanskih porodica koje su iselile iz Podgorice i njene okoline a koje žive u Skadru i njegovoj okolini, prema podacima njihove rodbine došli smo do podataka za 47 porodice, i to: Mećikukići, Galičići, Pepići, porodica Žabljak, Nikšići, Mušovići, Haverići, Halunovići, Gokovići, Strinići, Oručevići, Rakići, Bulići, Šekunići, Alibalići, Pašovići, Bankovići, Lekići, Osmanagići, Đurbuzovići, Borčići, Stankovići, Muzurovići, Memići, Bibezići, Vodopići, Alivodići, Krnići, Turuskovići, Turkovići, Kapisazovići, Piranići, Denovići, Zinhasovići, Kerovići, Omerćehajjići, Melevići, Lukačevići, Lačevići, Ljuce, Čolanovići, Šarkići, Mandići, Derviševići, Mustagrudići, Šabanhadžovići, Ljumanovići i drugi.[18]

Migracije plavsko-gusinjskih muslimana i njihovo stacioniranje za Fijer, Drač i njegovu okolinu nastale su tokom balkanskog i prvog svjetskog rata. Prema izvještaju brigadira Mašana Božovića Ministarstvu unutrašnjih djela Kraljevine Crne Gore od 9. jula 1913. godine od februara do juna 1913. godine emigrirali su 795 građana sa područja gusinjske kapetanije.[19] Ono je uslijedilo upravo u vremenu pokrštavanja muslimanskog i albanskog stanovništva u tom kraju, pa je, najvjerovatnije, posledica tih događaja. Od 795 građana ovog kraja koji su tada emigrirali pretpostavlja se da ih je oko 50% bilo muslimana, a ostalo Albanci.

Druga, moglo bi se reći masovna emigracija muslimanskog stanovništva ovog kraja zbila se februara 1919. godine, kada su u Skadar emigrirali oko 3000 građana, od kojih su oko 1 500 bili pod oružjem. Razoružani su od strane Italijana u sjevernoj Albaniji, u mjestu Puka, uz prethodno priznavanje njihovog statusa političke emigracije. Smješteni su u logor, u selo Bušat, kod Skadra. Kao pokretači ove emigracije spominju se: Medo i Haso Ferović, Bejto Medunjanin, kasnije poznat kao Bejto Plava i Šefko Kurtić iz Plava, te Smajle Nikočević, Rusto Radončić, major crnogorske vojske i Ram Kata Hot, svi iz Gusinja. Ovako masovnoj emigraciji prethodilo je suprotstavljanje ulasku vasojevićke narodne vojske pod komandom Vasa Sajičića i Lakića Vojvodića koji su prema Plavu koncentrisali 6 svojih bataljona, kao i suprotstavljanje dolasku činovnika iz Vasojevića.

Oko godinu dana kasnije preko 90% onih koji su emigrirali vratili su se. Ostali su u Albaniji oko 250 onih koji su emigrirali. Samo porodica Ferović dobila je veće površine obradive zemlje na poluostrvu "Bišti pale" ("Porto Romano") kod Drača, sa izuzetkom Hasa Ferovića, koji nije prihvatio albansko državljanstvo već je emigrirao u Tursku, gdje je dočekan sa počastima iako se dva puta bunio protiv osmanske vlasti i dva puta mu paljena kula. Poznato je da je ovaj plavski prvak iz osmanskog perioda održavao prisne prijateljske odnose sa Petrom I Karađorđevićem još prije nego je postao kralj i da je 1908. godine emigrirao u Kraljevinu Crnu Goru i da je od oktobra 1912. do novembra 1915. godine uživao nacionalnu penziju srpske vlade, zajedno sa svim Ferovićima. Najviše ih se naselilo u Fijeru, a ima ih u Draču, njegovoj okolini i djelimično u Tirani. Ima i jedan broj poslijeratnih emigranata, naročito od 1949. godine. Oko dvadesetak njih bili su pod uticajem Kosovskog komiteta i oni su aprila 1941. godine došli u Plav i Gusinje i bili inicijatori vraćanja na međunacionalna sukobljavanja. Neki od njih u tom vremenu počinili su i teže zločine.

1924, 95;

2. Hivzija Hasandedić, Spomenici islamske kulture u Herceg-Novom i okolini, "Takvim" 1407/8-1987, Sarajevo, 1987, 152, 153; - Hrvatski arhiv Dubrovnik, C, 2-Za, C 2-4, C-61 a, Acta turcarum Arhiva Hercegovine 11503, 11504;

3. Tomo K. Popović, Herceg-Novu, cit. djelo, 94;

4. Porodice i bratstva koja su živjela u Boki Kotorskoj do 1687 (muslimanska): Abaze, Abdulahovići, Abdulovići, Agbabići, Agići, Ahmetagići, Ahmetćehajići, Alagići, Alajbegovići, Alečkovići, Alići, Alidžani, Alijagići, Alvahodžići, Amidžoći, Arikali, Arslanagići, Avdibegovići, Babe, Babahmetovići, Babovići, Bajramovići, Bakače (Baiće), Balaovići, Balići, Barašnovići, Bardonjići, Baše, Bašići, Bećiragići, Bećirovići, Begzadići, Behilovići, Benići, Bešovići, Bijedići, Bijegići, Bijelići, Bilajdanovići, Bulamuževići, Bjelajići, Bubići, Bulagdžići, Busuldžići, Bušići. Svijetići, Čame, Čelebići, Čirtajići, Čomići, Čagijani, Čatovići, Čehajići, Čehe, Čerimagići, Čiriati, Čišići, Čorići, Čumurije, Danevići, Dautovići, Deljići, Delikapići, Dizdarevići, Drljevići, Durakovići, Duranovići, Durmišagići, Džaferovići, Djele, Ejenehanovići, Ejupi, Emrovići, Erkočevići, Fazlagići, Fetahagići, Galijatovići, Ganijagići, Giljulići, Glavovići, Hadrovići, Hadžagići, Hadžalići, Hadžiahmetovići, Hadžialijagići, Hadžartići, Hadžići, Hadžihanovići, Hadžimahmutovići, Hadžimahovići, Hadžimanovići, Hadžismajlovići, Hadžiživeljići, Hajdarhodžići, Hajdarovići, Hajrovići, Hasandžikovići, Hasanovići, Hodžići, Hrustanovići, Huremovići, Huseinagići, Ibrahimagići, Ibrišići, Isakovići, Isovići, Jagonjci, Jenibegovići, Jerkovići, Joksalići, Jusovići, Jusufćajići, Kabili, Kalče, Kaplozani, Kapidžići, Karačine, Kasumovići, Kočići, Koljajići, Komandići, Kosići, Kraine, Krse, Krkalovići, Krupševići, Kurtbašići, Kurbegovići, Kurtagići, Kurtini, Kurtovići, Leventini, Lopušići, Lupori, Lupurovići, Majmutagići, Mahmutovići, Maksudići, Memišići, Mandžulići, Muharemćehajjići, Mujačići, Mujčinovići, Mulići, Murgići, Murguzi, Musići, Muslibegovići, Mustafići, Mušići, Muštovići, Nurkovići, Oleševići, Omeragići, Omerbegovići, Omerovići, Omurovići, Osokočkovići, Osmanovići, Ostojići, Ovčine, Ožerlići, Papuci, Parente, Paripovići, Parputi, Pašići, Pazmačići, Pervani, Pirići, Pivodići, Pizići, Pospanići, Preklovići, Pršinovići, Puškići, Ramadanovići, Ramovići, Redžepovići, Rejzovići, Repovići, Resulbegovići, Rikalovići, Risanovići, Redžepovići, Rejzovići, Repovići, Resulbegovići, Rikalovići, Risanovići, Razvanagići, Rizvanovići, Sagamozovići, Salahovići, Salimovići, Saračevići, Saškovići, Sćipegliahovići, Seferovići, Selimovići, Serdarovići, Sevdijarevići, Skenderbegovići, Slavovići, Slijepčevići, Smailovići, Solimanovići, Sučići, Suge, Sulejmanovići, Sulinovići, Suplikarevići, Šabanagići, Šabanovići, Šahinagići, Šamići, Šehovići, Štrbci, Temimi, Temimovići, Topalovići, Turci, Turčini, Ustalići, Univerzovići, Vafirovići, Vilalići, Više, Vračevići, Zeferovići, Zulzauši i Zurkovići.

5. Tomo K. Popović, Herceg-Novu, 93;

6. Autor podatke dobio od Oručević Slada, dip. ekonomista u Privrednoj komori SR BiH, zavičajno iz Podgorice. Ima rođake u Skadru;

7. Mustafa Memić, Plav i Gusinje u prošlosti, Beograd, 1989, 75;

8. Razgovor autora sa Bašić (Duli) Medihaja, živi u Tirani, razgovor vođen kada je kao gost boravila u Sarajevu (10. VI 1990. godine);

9. Petar Šobajić, Nikšić-Onogošt, Beograd 1938 116.

10. Isto, 120.

11. Dr Žarko Bulajić, Agrarni odnosi u Crnoj Gori (1878-191 2), Titograd, 1959, str. 88—89;
12. Isto, 89;
13. Isto;
14. Isto;
15. Bio je član PK CKOJ-a za Crnu Goru, Bosnu, Sandžak, Kosovo i Metohiju. Suđen po Zakonu o zaštiti države zajedno sa Radovanom Vukanićem;
16. Demuš Đoković, Razvoj revolucionarnog pokreta na području Tuzi i Malesije između dva svetska rata. Rukopis u Istorijskom institutu SR Crne Gore;
17. Autoru podaci poznati jep je od januara do aprila 1942. radio u ilegalnom NOP Skadra.
18. Isto kao nap. 6;
19. Arhiv Crne Gore, MB, k. 1913, f. 8, 1259, Izvještaj Mašana Božovića Ministarstvu unutrašnjih djela, Gusinje, 9. VII 1913;

(Izvor: "Stanovništvo slovenskog porijekla u Albaniji" - Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog na Cetinju 21, 22. i 23. juna 1990. godine)

[/www.sanoptikum.org.yu/drustvo/autori/mustafa_memic/muslimani_u_albaniji.htm](http://www.sanoptikum.org.yu/drustvo/autori/mustafa_memic/muslimani_u_albaniji.htm)